
دیبای دیداری

متن کامل تاریخ بیهقی

ابوالفضل محمدبن حسین بیهقی

مقدمه، توضیحات و شرح مشکلات

دکتر محمدجعفر یاحقی؛ مهدی سیدی

انتشارات سخن، تهران

فهرست تفصیلی مطالب

مشاورهٔ امیر مسعود با اعیان، پس از شنیدن خبر	۲۵
مرگ پدر.....	۲۷
تعزیت امیر مسعود برای پدر بر در اصفهان.....	۳۰
فرستادن رسول نزد بوجعفر کاکو.....	۳۱
پاسخ علاءالدوله به امیر مسعود، و صدور منشور	۳۲
حکومت اصفهان به نام علاءالدوله.....	۳۳
حرکت امیر به سوی ری.....	۴۱
رسیدن امیر مسعود به ری، و نامهٔ ثقات غزنین به وی	
در ری.....	۶۱
فرستادن رسولی علوی به غزنین.....	۶۰
مذاکرهٔ صلح با اعیان ری.....	۶۲
نوازش اعیان، نصب حسن سلیمان به شحنگی	
ری.....	۶۶
حرکت امیر مسعود از ری (در ماه رجب سال ۴۲۱). ۶۷.	
رسیدن یوسهل زوزنی به امیر در دامغان، و	
احوال وی.....	۶۷
رسیدن رکبدارِ حامل مطلقه‌های توقیعی امیر	
محمود، در دامغان به مسعود.....	۶۹
دو حکایت نادر.....	۷۱
حکایت اول حدیثِ حشمت - داستان فضل ربیع و	
مأمون.....	۷۱
حکایت دوم: حدیثِ مطلقه‌ها و مأمون.....	۷۶
حرکت امیر مسعود از دامغان سوی خراسان و	
فرستادن نامه به سپاه سالار غازی.....	۷۸
ورود امیر به بیهق و استقبال غازی از وی.....	۷۹
دیباجه.....	۲۵
ابوالفضل بیهقی، تاریخ بیهقی.....	۲۷
آثار بیهقی.....	۳۰
شیوهٔ بیهقی در نگارش تاریخ.....	۳۱
تاریخ یا ادبیات؟.....	۳۲
ویژگی‌های زبانی تاریخ بیهقی.....	۳۳
کتابنامهٔ این مقدمه.....	۴۱

متن دیبای دیداری

باقی ماندهٔ مجلد پنجم.....	۴۵
نامهٔ هشتم تگیناباد به امیر مسعود.....	۴۵
رفتن بوبکر حصیری و منگیتراک نزد امیر	
مسعود.....	۴۸
امیر محمد در قلعهٔ کوهتیز.....	۴۸
نامهٔ امیر مسعود به علی قریب.....	۵۰
سخن علی قریب با بزرگان اعیان و مقدمان.....	۵۱
قرائت نامه امیر مسعود توسط دبیر علی قریب..	۵۲
فرستادن دانشمند نبیه و مظفرحاکم نزد	
امیر محمد.....	۵۲
آماده شدن لشکر برای رفتن سوی هرات.....	۵۳
کارهای امیر مسعود در زمان سلطنت برادرش.	۵۴
ذکر ماجزی علی یدی الأمير مسعود... بَعْدَ وَفَاةِ	
وَالِدِهِ الْأَمِيرِ مُحَمَّدٍ.....	۵۴
رسیدن خبر مرگ امیر محمود به مسعود بر در	
اصفهان.....	۵۵

به نام خداوند جان و خرد

دیباچه

نام «دیبای دیداری» را برای این کتاب از متن تاریخ بیهقی برگزیده‌ایم، آنجا که می‌گوید: «هزار غلام ترک بود به دست هر یکی دو جامه ملون از ششتری و سپاهانی و سقلاطون و ملحم دیباجی و دیبای ترکی و دیداری و دیگر اجناس» (تاریخ بیهقی ۴۱۱/۱). و دیبای دیداری را پارچه حریر بسیار ظریف که از شدت ظرافت و نازکی آن سوی آن دیده شود، معنی می‌کنیم؛ صفتی که به گمان مادر نثر و زبان تاریخ بیهقی هست و آن را از غایت نازکی و روانی و لطافت به چنین حریری می‌توان مانند کرد.

این کتاب که متن کامل تاریخ بیهقی است و بر اساس چاپی فراهم آمده که ما با استفاده از نسخه‌های خطی کهن در سال ۱۳۸۸ در سلسله انتشارات سخن با شرح و تعلیقات مبسوط در دو جلد منتشر کرده‌ایم، و با چاپهای پیشین تاریخ بیهقی تفاوت‌هایی محسوس و تعیین‌کننده دارد که به شمه‌ای از آن در مقدمه تفصیلی همان چاپ اشاره شده است. در این چاپ متن را بی‌تغییر از همان کتاب برداشته، اما حواشی و ذکر نسخه‌بدلها و توضیحات مفصل و تخصصی را کنار گذاشته‌ایم؛ برای آنکه این کتاب برای دانشجویان دوره‌های تخصصی، دبیران و عموم استفاده‌کنندگان فراهم آمده است.

در چاپهای قبلی تاریخ بیهقی اشکالات و ناروشنی‌های فراوانی بود که برخی از آنها در چاپ ما به دلیل وجود نسخه‌های بهتری که مورد استفاده قرار گرفته روشن شده است. با این حال به جهت آنکه چاپهای قبلی بر اساس نسخه‌های نامضبوط و متأخر و تحریف شده فراهم آمده، بسیاری از واژه‌ها و تعبیراتی که برای ناسخان دوره‌های مختلف ناروشن یا نا آشنا بوده به مرور از متن تاریخ بیهقی حذف و کتاب از جهاتی ساده‌تر شده بود. اینک بسیاری از آن واژه‌ها و تعبیرات به جای اصلی خود بازگشته و متن را از این جهت برای ذهنهای آسان پسند دشوارتر کرده است. فراموش شدن برخی از سنتها و آداب و رسومی که در این کتاب بدانها اشاره شده از موارد دیگر

دشوارنمایی تاریخ بیهقی است. همهٔ اینها در کتاب حاضر با نهایت اختصار روشن شده و متن را تقریباً برای خوانندهٔ متوسط این روزگار آسان کرده است. با این حال توضیحات کوتاه و وافعی به مقصود ما، بر اساس منابع دست اول و با تکیه بر پشتوانهٔ گرانی از مطالعات و پژوهشهای قبلی صورت گرفته و از این حیث می‌تواند به خوانندهٔ محقق اطمینان بدهد. طبیعی است که رعایت جانب اختصار و دسترسی خوانندگان به آن چاپ دوجلدی و مفصل، ما را از دادن منبع و مأخذ کار در این چاپ بی‌نیاز کرده است؛ جوینده می‌تواند برای یافتن استنادهای لازم به آن چاپ مراجعه کند، چنان که تفصیل برخی از اجمالها و از آن جمله در مورد اعلام تاریخی و جغرافیایی را هم می‌تواند در همان چاپ ببیند.

در کتاب حاضر به دلیل همان ضرورت به مباحث تاریخی و شک و شبهه‌های محققانه که در پاره‌ای از موارد وجود داشت و می‌توانست تنها برای برخی از جویندگان سودمند باشد، وارد نشدیم و ذهن خواننده را بدانها مشغول نکردیم. کوشیده‌ایم برای صرفه‌جویی هر مطلب را تنها یک بار توضیح دهیم، اما گاه به ضرورت از این مبنا عدول کرده و به اقتضای مورد دوبار، و به ندرت بیشتر از آن، به توضیح واژه یا موردی مبادرت کرده‌ایم. در این چاپ بنا بر این نبوده که فقط لغتها را معنی کنیم؛ اولاً معنی واژه‌های ساده‌تر را بر عهدهٔ خواننده و در موردهای آموزشی بر عهدهٔ کلاس و معلم گذاشته‌ایم. در ثانی با تهیهٔ یک واژه‌نامه در پایان کتاب برای واژه‌های قابل توضیح تکراری از حجم حواشی و توضیحات پاورقی تا حد قابل ملاحظه‌ای کاسته‌ایم. امیدواریم این صرفه‌جویی‌ها که به پایین آمدن حجم و قیمت کتاب منتهی شده در مجموع به نفع خواننده تمام شده باشد.

در این متن تمام اشعار و بخشها و حتی جملات کوتاه عربی هم در جای خود معنا شده است. برای رعایت اختصار مثل مورد لغات عربیات مکرر هم در فهرستی جداگانه معنا شده است. بنا بر این اگر خواننده گرامی معنای عبارت یا لغتی قابل توضیح را در جای خود نمی‌یابد لازم است در واژه‌نامه یا فهرست عربیات مکرر پیدا کند؛ همچنین برای یافتن توضیحی مختصر در مورد نامهای تاریخی و جغرافیایی باید به بخش توضیحات تاریخی و جغرافیایی در ردیف الفبایی خود مراجعه کند.

آنچه در مقدمه برای خوانندهٔ این کتاب سودمند تشخیص دادیم مختصری از زندگی و روزگار بیهقی و ویژگیهای ادبی و تاریخی کتاب است، که پس از این می‌خوانید.